

Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Előszó (részlet)

Folyóirat- és könyvkiadók, szerkesztők, előkészítők, korrektorok, szedők és tördelők, de mindenekelőtt a szerzők a megmondható, hogy Magyarországon mennyi idő és energia vész kárba egy, a könyvkiadás részletkérdéseivel, formai vonatkozásaival foglalkozó könyv hiánya miatt, mint amilyen például az amerikai *The Chicago Manual of Style*, az angol *Hart's Rules for Compositors and Readers* és a *Copy-Editing. The Cambridge Handbook for Editors, Authors and Publishers* vagy a német *Duden Satz- und Korrekturanweisungen* című kézikönyvek. A szerkesztőségekben jobb esetben használnak ugyan valamilyen „stíluslapot” (*style sheet*), ám ezek egymástól nagymértékben eltérnek, így nálunk a gyakorlat az „ahány ház, annyi szokás” elvet követi. Az esetek többségében azonban még ennél is kaotikusabb ma a helyzet, néhol ugyanis a beérkezett kéziratokat mindenfajta egységesítés és gondozás nélkül küldik a nyomdába, azaz a saját szempontjaikat követő szerzők és fordítók döntik el, milyen is legyen a megjelenő nyomtatott termék végső formája.

A gondokat tovább szaporítja, hogy a hatvanas–hetvenes években kidolgozott szabványok többsége időközben elavult, s a különböző időben készült szabványok egymásnak is ellentmondanak. A *Bibliográfiai hivatkozás* új változata (MSZ ISO 690) – mivel az *International Standard Organization*nek a magyar gyakorlattól idegen rendszerét próbálta meg elterjeszteni – érthető okokból nem talált követőkre. De nem is ezek a részletproblémák okozzák a legnagyobb gondot, hanem az, hogy szabványaink döntő többsége a számítógépes forradalom előtt készült, következésképpen olyan technológiai kérdésekkel és folyamatokkal foglalkozik (pl. nyomdai kézirat, kézi szedés), amelyeket a számítógép megjelenése *ad acta* tett. Így a megoldási javaslatok egy része az új technológiai viszonyok között értelmetlen és használhatatlan. Mindezek következtében kézikönyvem nem követi egyik szabványt sem, de az általam előnyben részesített formák és megoldások építenek e szabványok időtállóan bizonyult pontjaira. A kézikönyv összeállítása során leginkább az amerikai (*The Chicago Manual of Style*. Chicago, 1993, University of Chicago Press), az angol (Judith Butcher: *Copy-Editing*. Cambridge, 1992, Cambridge UP) és a német (Friedrich Wilhelm Weitzel: *Duden Satz- und Korrekturanweisungen*. Mannheim, 1980, Bibliographisches Institut) modellt vettem figyelembe.

A könyvtárosok, akik a végső formával, a kinyomtatott könyvvel találkoznak, érzékelik csak igazán, mennyire zűrzavaros a helyzet ma Magyarországon. A szerzők nagy része – tisztelet a kevés számú kivételnek – meg van arról győződve, hogy a kiadónak leadott kézirat csak afféle munkapéldány, s a szöveg véglegesítése – tartalmi és formai szempontból egyaránt – a tördelt változaton, sőt az imprimatúrában történik. Bár kényelmi szempontból ez az érvelés és gyakorlat érthető, mégis alapvetően *hamis*. Ragaszkodnunk kell ahhoz az elvhez, hogy a szerzői kézirat a lehetőség szerint végleges legyen (a Thomas Mann- vagy a Proust-formátumú írók természetesen kivételek).

A jegyzetek és a bibliográfiai hivatkozások formai szempontból – a legtöbb esetben – kétségbeejtőek. Nem lehet belenyugodni abba, hogy Hankiss Elemér *A pongyola társadalomról* írt esszéjének idevonatkozó passzusa – nevezetesen, a „Lajtán innen” ez is jó – örök érvényű. Hamis ez az érvelés, elsősorban azért, mert a szerzők a sok korrektúraforduló miatt nem dolgoznak kevesebbet, mint ha egyszer gondosan elvégezték volna a szükséges munkát. A kiadó munkatársai pedig a késve leadott és rosszul előkészített kéziratok megmunkálásával túlságosan sok időt töltenek, és maguk is többet hibáznak. Az eredmény nem is lehet más: hibás könyvek tömege, a kiadványok megjelenésének folyamatos csúszása, s ez nem érdeke sem a szerzőknek, sem pedig a fordítóknak – a kiadóról már nem is beszélve.

A legtöbb magyar szerző, szerkesztő meglepetéssel olvasná, hogy az amerikai kiadói gyakorlatot rögzítő *The Chicago Manual of Style* milyen szigorú feltételeket támaszt a szerzőkkel, fordítókkal, de a kiadói munkatársakkal szemben is. A nyugati kiadók azokat a kéziratokat, amelyek nem felelnek meg ezeknek a formai kívánalmaknak, egyszerűen visszaküldik átdolgozásra. Ott egyetlen szerzőnek sem jutna eszébe, hogy ne a *Manualt* kövesse, vagy attól teljesen eltérő gyakorlatot próbáljon a kiadóra erőltetni. Természetesen a *Manual* mellett egy-egy szakmának is megvannak a maga kiadási szabályai, amelyek gyakran lényegesen eltérnek a *Manual*ben foglaltaktól.

Ez a ma már több évszázados, kiforrott gyakorlat teszi az angol és a német tudományos és szépirodalmi könyveket oly egységessé és áttekinthetővé. Elég egy pillantást vetni a Blackwell, a Cambridge University Press, a Routledge, a Duden, a DTV, a Campus, a Flammarion stb. kiadók által megjelentetett tudományos vagy szépirodalmi művekre, hogy világossá váljék mindenki számára, milyen előnyei vannak a konvenciók, a formai szabályok betartásának. Amíg Magyarországon nem alakul ki egy szakmai konszenzuson nyugvó gyakorlat, addig időnk nagy részét kéziratok egységesítésével fogjuk tölteni. A mai kaotikus és áttekinthetetlen gyakorlat miatt mindenki – tehát szerzők, szerkesztők, előkészítők, korrektorok, műszaki szerkesztők egyaránt! – sokkal többet dolgozik a kelleténél, méghozzá teljesen értelmetlenül, hiszen a *normakövetés* az ésszerű magatartás. Csak a konvenciók elfogadása az egyetlen kiút, de azzal is tisztában vagyok, hogy ez nem megy egyik napról a másikra. A kötet összeállításával az volt a célom, hogy a ma még uralkodó zűrzavaros gyakorlaton megpróbáljak változtatni. A kiadókon, a szerkesztőkön, a szerzőkön és főként az egyetemi oktatókon és hallgatókon múlik, hogy kialakul-e Magyarországon is a formai kérdéseket illetően a kiadók többsége által elfogadott konszenzus. Ebben csak reménykedni tudok.

Könyvemnek két címzettje van tehát: a *szerzők* (különösen a pályájukat most kezdő fiatalok, valamint az egyetemisták, főiskolások) és a *szerkesztők*, akik hajlandók valamit tenni ennek a lehetetlen állapotnak a megszüntetéséért. Azokban az országokban, ahol formai kérdésekben közmegegyezés van, ott e szabályok elsajátítása már a főiskolákon, egyetemeken elkezdődik. A hallgatókat különféle segédkönyvek, kézikönyvek segítik át a nehézségeken. Már a szemináriumi és évfolyamdolgozatok írásánál is számon kérik a formai szabályok betartását, nem is beszélve a szakdolgozatokról, habilitációs értekezésekről. Rendkívül fontosnak érzem, hogy Magyarországon se legyen másként, s ebben a felsőoktatásban dolgozó *tanárok* felelőssége igen nagy. Kézikönyvemet tehát az ő figyelmükbe is ajánlom.

Hangsúlyozni szeretném, hogy könyvem e cél elérését kívánja elősegíteni, de *mindenfajta* kötelező erejű készítés, kényszer nélkül. A folyóirat- és könyvkiadás azonban – senki által el nem hárítható – *felelősség*. Felelősség jogi értelemben, de formai szempontból is. Az évszázadok alatt kialakult könyvkiadói hagyomány nem tartalmatlan, üres forma, hanem a magyar kulturális örökség része, amelyet elődeink hagyományoztak ránk, s amelyet nekünk kell átadnunk az utánunk következőknek. Közös felelősségünk, hogy az örökséget gazdagítsuk. Mondandóm lényege tehát, hogy aki folyóirat- vagy könyvkiadásba fog, annak erkölcsi kötelessége, hogy a szakma elemi szabályait betartsa.

A nyolcvanas évek politikai átalakulásának hozadékát – amely nélkül e sorok írója sem lehetett volna soha könyvkiadó –, a folyóirat- és könyvkiadás demokratizálódását, ellenőrzött (igaz, cserében támogatott) és zárt világának megszűnését törvényszerű és pozitív fejleménynek tartom. Nemcsak politikai értelemben volt azonban törvényszerű, ami Magyarországon történt, az volt technikai, technológiai szempontból is. A *számítógép* megjelenése valóban forradalmasította – egyben demokratizálta is – a kiadói szakmát. A régi technológiai

sor – gépiratos szerzői kézirat, többszöri átgépeléssel előállított kiadói kézirat, nyomdai ólomszedés (vagy később önálló fényszedő üzemek) és végül a nyomtatás – ma már a múlté. A számítógép különösen a folyóirat- és könyvkiadás első fázisát, a kézirat szedését, tördelését és műszaki szerkesztését helyezte teljesen új alapokra. E kézikönyv már ezt a technológiai folyamatot tartja szem előtt, még ha időnként utal is a régi metódusra. Teljesen kimarad például a könyvből a kézi szedés műveletének bemutatása, jóllehet ilyenrel elvértve még ma is találkozhatunk. Aki ez iránt érdeklődik, bőséges irodalmat talál e könyv bibliográfiájában.

A számítógép elterjedése a könyvkiadásban negatív következményekkel is járt. A számítógép minden szerző számára felcsillantotta azt a lehetőséget, hogy művének szedője, tördelője, sőt tipográfusa is lehet. Sokan úgy látták, elérkezett a pillanat egy ósdi, gögös és hierarchikus szervezet, a könyvkiadó felrobbantására. A számítógépes könyvkiadás (*desktop publishing – DTP*) lázba hozta a szerzőket; az eredmény – tisztelet a kevés számú kivételnek – lesújtó: hibás címnegyedek, kolofon, impresszum nélküli könyvek, szedési, tördelési, tipográfiai szörnyszülöttek mindenütt. A tanulság is elég egyértelmű: a számítógépes könyvkiadás sem hagyhatja ki a kiadás fázisait (szerkesztés, kontrollszerkesztés, előkészítés, műszaki szerkesztés, korrektúra, imprimatúra), a többszöri beírás miatti hibák azonban elkerülhetők. A másik tanulság: a könyvkiadás, a könyvnyomtatás és a könyvkereskedelem rendkívül összetett, finoman összehangolt munkaszakaszok sorozata, amelyek ugyan megtanulhatók, de nem egyik napról a másikra. Továbbá az a hagyomány, amelyet *Misztótfalusi Kis Miklós, Kner Imre, Tevan Andor, Haiman György, Szántó Tibor* neve fémjelez, nem törölhető ki a magyar könyvkultúrából. Ellenkezőleg, a számítógépes nemzedéknek is építenie kell erre az alapra. A harmadik: a borítótervezés, a belső tipográfia kialakítása még ennél is több: alkalmazott művészet, amelyet jobb, ha szakemberekre bízunk, s csak végső esetben próbálkozzunk vele mi magunk. Ezt a kézikönyvet viszont azok is haszonnal forgathatják, akik számára már csak a végső eset maradt.

GYURGYÁK János, *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*,
Budapest, Osiris Kiadó, 1997, 9–12.